

Veel jongeren ervaren scheidingsleed

Een derde van jongeren wil meer praten over scheiding

31 oktober 2013

Inge van der Valk, Marloes Muijselaar, Muriel van Doorn, Angela van den Broek, Saskia Wijsbroek, Wim Meeus, Maja Deković

Na een scheiding van hun ouders hebben jongeren een verhoogde kans op onder meer probleemgedrag, problemen in relaties en een verminderd welbevinden. Hoewel ze vaak nauwelijks praten over de scheiding, ervaren ze wel degelijk 'scheidingsleed'. Een op de vier zelfs in sterke mate, bleek uit een peiling van de Universiteit Utrecht. Een aanzienlijk deel zegt hulp te willen bij het omgaan met de scheiding. In de praktijk zijn jongeren echter moeilijk te bewegen tot deelname aan preventieve hulp. Dat hulpaanbod krijgt meer kans van slagen als het dicht bij de jongeren plaatsvindt, als ze actief en 'drempelverlagend' benaderd worden, en als het aanbod kortdurend is.

Naar schatting krijgen jaarlijks zeventigduizend thuiswonende kinderen te maken met de scheiding van hun ouders (Spruijt, 2007). Onderzoek toont consequent aan dat het met deze kinderen gemiddeld slechter gaat dan met leeftijdgenoten uit intacte gezinnen, zowel op korte als op langere termijn. Een scheiding is voor jongeren een belangrijke risicofactor voor het ontwikkelen van problemen op emotioneel, gedragsmatig, sociaal en academisch gebied (Amato, 2010; Van der Valk en Spruijt, 2004). Preventieve hulp voor scheidingskinderen is daarom van groot belang. Tot dusverre is het overgrote deel van het onderzoek naar scheidingskinderen gericht op wat volwassenen over hen rapporteren. Wat zij zélf vinden blijft onderbelicht. Het is belangrijk dat te weten, om de preventieve ondersteuning te kunnen afstemmen op hun behoeften.

KIES

Kinderen van gescheiden ouders kunnen op veel basisscholen gebruikmaken van de spel- en praatgroep Kinderen In Echtscheiding Situatie (KIES) (Snels-Dolron en De Kort, 2008a; Van der Valk, 2008). Dit interventieprogramma helpt kinderen de scheiding beter te begrijpen en te verwerken. KIES wordt onder schooltijd op school aangeboden, waardoor kinderen goed bereikt worden en gemakkelijk kunnen meedoen.

Een effectstudie naar KIES voor kinderen in de basisschoolleeftijd laat zien dat zij na deelname aan KIES een afname rapporteren in probleemgedrag en in gevoelens van schuld en verantwoordelijkheid (Van den Broek en anderen, 2013; Van der Valk en anderen, 2013).

KIES bevat ook een module voor jongeren in het voortgezet onderwijs. KIES voor jongeren is qua uitgangspunten, benadering en werkwijze gelijk aan KIES in het basisonderwijs. Alleen de vorm van aanbieden wijkt af, omdat jongeren zich bijvoorbeeld langer kunnen concentreren. Zo bevat KIES voor het voortgezet onderwijs langere gespreksonderdelen, zoals het bespreken van stellingen en het bedenken van oplossingen voor scheidingsproblemen. Ook sluiten de activiteiten van KIES voor deze groep meer aan bij de interesse van jongeren. Ze kunnen bijvoorbeeld zelf muziek meebrengen en daarover praten.

KIES wordt echter nog weinig uitgevoerd in het voortgezet onderwijs. Daarvoor lijken drie hoofdredenen te zijn. Allereerst zijn scholen in het voortgezet onderwijs aanzienlijk groter dan basisscholen, wat besluitvorming vaak complexer en trager maakt. Daardoor heeft het management bovendien, door de grotere schaal en door de grotere zelfstandigheid van jongeren, minder direct contact met en kennis van de leerlingen en hun ouders. Ten tweede hebben de meeste coaches die de interventie uitvoeren minder ervaring met jongeren dan met kinderen, wat de werving bemoeilijkt. Ervaring en affiniteit met jongeren zijn van belang voor een goede ondersteuning (Kazdin, 1993). De derde reden is dat jongeren vaak terughoudend zijn in het zoeken van hulp (Le

Onderzoek

De ervaring met KIES in het voortgezet onderwijs leert dat jongeren niet warmlopen voor deelname. Dat roept de vraag op of ze zelf wel problemen ervaren en of ze behoefte hebben aan preventieve hulp. Om dat te onderzoeken, hebben onderzoekers van de Universiteit Utrecht een behoeftepeiling en panelgesprekken uitgevoerd.

De behoeftepeiling is gehouden bij een representatieve groep van bijna driehonderd jongeren van 12 tot 17 jaar met gescheiden ouders. Zij kregen vragenlijsten voorgelegd over de mate waarin zij last hebben van de scheiding en hun eventuele behoefte aan ondersteuning.

De panelgesprekken zijn gehouden met een jongerenpanel van acht deelnemers met gescheiden ouders. Er vonden twee panelgesprekken plaats, om de achtergronden van aarzelende deelname aan preventieve hulp beter te leren kennen. Tevens is met deze jongeren KIES getest, om te komen tot eventuele verbeteringen van KIES voor het voortgezet onderwijs, zowel in het benaderen van de jongeren als in de uitvoering.

Behoeftepeiling

Om jongeren te vragen naar hun scheidingsleed, hun hulpbehoefte en de gewenste vorm van hulp is een korte vragenlijst ontworpen. Gekozen is voor een korte vragenlijst in plaats van gestandaardiseerde onderzoeksinstrumenten. Dat is omdat volgens de Amerikaanse onderzoekers Lisa Laumann-Billings en Robert Emery die instrumenten in scheidingsonderzoek vaak gericht zijn op het oppikken van scheidingsgerelateerde problemen, en subtiele vormen van scheidingsleed missen, zoals verdrietige herinneringen (Laumann-Billings en Emery; 2000). Dat kan leiden tot onderschatting van de gevolgen van de scheiding.

Bij de mogelijke vormen van hulp is expliciet aandacht besteed aan online hulp om aan te sluiten bij de belevingswereld van jongeren en vanwege toenemende aandacht hiervoor vanuit de jeugdsector. De vragenlijst is op twee manieren uitgezet: via het landelijk representatieve online jongerenpanel van YoungVotes, en via studenten die deelnemers benaderden met behulp van de sneeuwbal methode – via jongeren met gescheiden ouders contact zoeken met andere jongeren met gescheiden ouders.

Uiteindelijk namen 288 12- tot 17-jarigen deel aan de behoeftepeiling. De gemiddelde leeftijd was 15 jaar; de groep bestond voor 63 procent uit meisjes en voor 37 procent uit jongens. De steekproef was representatief wat betreft opleidingsniveau. De gemiddelde leeftijd ten tijde van de ouderlijke scheiding was 8 jaar.

Last van scheiding

Ruim 25 procent van de deelnemende jongeren zegt last of heel veel last van de scheiding te hebben en 40 procent heeft een beetje last. Daarmee heeft 65 procent meer of minder last van de scheiding. Op een lijst met 'dingen rond de scheiding die jij weleens lastig vindt' (Tabel 1) gaven jongeren aan of zij er wel, soms of geen last hadden. Het valt op dat een groot aantal jongeren hun vader vaker zou willen zien, weleens het gevoel heeft partij te moeten kiezen, en iets aan de situatie zou willen veranderen maar niet weet wat.

Tabel 1. Overzicht scheidingsleed van jongeren, gerangschikt op mate van ernst, gedefinieerd door de som van 'ja' en 'soms'

Zijn er dingen rond de scheiding van je ouders die jij weleens lastig vindt?	ja	soms	nee/nvt
Dat je weleens wilde dat je ouders gewoon nog bij elkaar waren	31,3 %	27,8 %	41,0 %
Dat je weleens het gevoel hebt dat je partij moet kiezen	22,9 %	29,5 %	47,6 %
Dat je wel iets aan de situatie wilt veranderen maar je weet niet hoe	20,1 %	31,3 %	48,6 %
Dat je weleens last hebt van spanning in huis	18,4 %	33,0 %	48,6 %
Dat je je soms schuldig voelt naar je moeder of je vader	14,1 %	35,7 %	50,3 %
Dat je jouw vader vaker zou willen zien	25,3 %	23,3 %	51,4 %

Tabel 1. Overzicht scheidingsleed van jongeren, gerangschikt op mate van ernst, gedefinieerd door de som van 'ja' en 'soms'

Zijn er dingen rond de scheiding van je ouders die jij weleens lastig vindt?	ja	soms	nee/nvt
Dat je moeder dingen aan je vertelt die je eigenlijk niet wilt horen	10,8 %	35,9 %	53,3 %
Dat je weleens depri bent door het gedoe thuis	17,4 %	28,1 %	54,4 %
Dat er niet zoveel rekening met jou gehouden wordt	13,2 %	31,6 %	55,2 %
Dat je vader dingen aan je vertelt die je eigenlijk niet wilt horen	16,7 %	26,4 %	56,9 %
Dat je weleens onzeker bent van de situatie thuis	12,8 %	29,9 %	57,3 %
Dat je vader een (nieuwe) vriendin heeft	18,4 %	22,2 %	59,4 %
Dat je af en toe last hebt van de ruzie tussen je ouders	15,6 %	22,6 %	61,8 %
Dat je naar je vader moet, maar je hebt eigenlijk geen zin	13,9 %	23,3 %	62,8 %
Dat je de situatie thuis weleens afreageert op anderen	11,5 %	25,7 %	62,8 %
Dat je steeds bezig bent je spullen heen en weer te sjouwen	16,3 %	19,4 %	64,2 %
Dat je soms te veel je best doet om niet lastig te zijn	13,0 %	21,8 %	65,3 %
Dat je soms moeite hebt om op te letten op school	10,1 %	24,3 %	65,6 %
Dat je moeder een (nieuwe) vriend heeft	12,5 %	20,8 %	66,7 %
Dat je stiefmoeder zich te veel met jou bemoeit	13,9 %	18,4 %	67,7 %
Dat je stiefvader zich te veel met jou bemoeit	9,7 %	20,8 %	69,4 %
Dat je jouw moeder vaker zou willen zien	10,4 %	16,0 %	73,6 %
Dat je naar je moeder moet, maar je hebt eigenlijk geen zin	7,3 %	12,8 %	79,9 %
Dat je weleens moeite hebt met je eigen vriend(in) (relatie)	5,2 %	10,4 %	84,4 %

Behoeftte aan steun

Slechts 20 procent van de jongeren zegt regelmatig over de scheiding te praten; het meest met vrienden en vriendinnen of met hun moeder. Over deze gesprekken zijn zij ook het meest tevreden. Verder zijn zij gemiddeld tevreden over het praten met docenten en hulpverleners, en het minst over het praten met kinderrechtters, advocaten en medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming. Hier lijken jongeren een impliciet onderscheid te maken tussen diegenen met wie zij móéten praten, en diegenen met wie zij willen praten.

Ruim 33 procent van de jongeren wil misschien of zeker meer over de scheiding van de ouders praten, en 25 procent zegt daarbij weleens hulp of ondersteuning te willen. De behoefte aan ondersteuning is groter bij jongeren die meer scheidingsleed rapporteren, bij meisjes, en bij jongeren bij wie de scheiding recenter is. Gevraagd naar de gewenste vorm van ondersteuning geeft 51 procent de voorkeur aan individuele hulp en 44 procent aan een scheidingsgroep zoals KIES. Online hulp wordt slechts door 6 procent van de respondenten genoemd. Meer scheidingsleed gaat samen met een grotere voorkeur aan individuele of groepshulp en een kleinere voorkeur voor online hulp.

Jongerenpanel

Het jongerenpanel is geworven op twee scholen voor voortgezet onderwijs in Houten. Leerlingen zijn benaderd via folders met informatie en een aanmeldingsformulier. Uiteindelijk hebben acht jongeren – allen meisjes – van 12 tot 17 jaar deelgenomen aan het jongerenpanel.

Eerst heeft het jongerenpanel met de onderzoekers gesproken over scheiding en hulpaanbod, en de manier waarop jongeren bereikt kunnen worden. Vervolgens is KIES getest tijdens acht bijeenkomsten op school, uitgevoerd door twee KIES-coaches.

Er was een merkbare drempel voor deelname aan het jongerenpanel. Hoewel een groot aantal jongeren is uitgenodigd, deden maar acht jongeren mee. Uit gesprekken kwamen twee duidelijke redenen naar voren: te veel gedoe, en angst en schaamte. Jongeren zeggen dat ze te veel aan hun hoofd hebben, 'wel wat beters te doen hebben' of geen zin hebben om het met hun ouders te

bespreken. Dat laatste was nodig om toestemming te krijgen voor deelname aan het onderzoek. Verder durven jongeren vaak anderen niet lastig te vallen met hun problemen, zijn ze verlegen of schamen ze zich voor hun problemen.

De deelnemende meisjes vertelden tijdens de eerste bijeenkomst dat ze eigenlijk niet veel met anderen praten over de scheiding, en het viel op dat een deel aanvankelijk vooral sprak over de problemen in het verleden. Wellicht meten ze zich een stoere houding aan. Ze meldden ook dat anonimiteit ten opzichte van school en ouders een belangrijke voorwaarde was om deel te nemen, en dat het vragen van toestemming van beide ouders voor sommigen een behoorlijk struikelblok was. Alle jongeren vonden het aankaarten van het onderzoek bij de ouders bezwaarlijk. In enkele gevallen lukte dat niet, doordat er weinig of geen contact meer was met een van de ouders.

Positief over KIES

Het jongerenpanel oordeelde positief over KIES; gemiddeld kregen de bijeenkomsten een 7+. De meisjes vonden de bijeenkomsten gezellig en waardeerden de herkenning, het feit dat ze hun verhaal kwijt konden en het horen van ervaringen van anderen. Iedereen zei open te zijn geweest tijdens de bijeenkomsten, en bijna iedereen kon vertellen wat zij wilde vertellen.

De jongeren vonden het vooral leuk als de activiteit gericht was op de scheiding en de consequenties ervan, en ze zeiden dat een scheidingsgroep eigenlijk wel belangrijk is voor alle jongeren die een scheiding hebben meegemaakt.

Na afloop gaven de meisjes elke bijeenkomst een cijfer. Binnen de groep en tussen de verschillende bijeenkomsten was er een behoorlijke spreiding. Zo werd de zevende bijeenkomst door een meisje beoordeeld met een 4 en door een ander met een 9.

Na afloop van elke bijeenkomst konden de meisjes aangeven in welke mate zij een activiteit leuk vonden en in hoeverre ze er iets aan hadden, door het aankruisen van antwoorden op een schaal van 1 tot 6, helemaal mee oneens tot helemaal mee eens. Hier was de spreiding in het oordeel over de activiteiten groot; bepaalde activiteiten werden duidelijk positiever beoordeeld dan andere. De activiteiten die jongeren leuk vonden, waren meestal ook nuttig. Het ging bijvoorbeeld om activiteiten die direct gekoppeld konden worden aan gevoelens en die aanleiding gaven tot gesprekken. Bij de activiteit Veranderingskaartjes kozen de meisjes bijvoorbeeld om de beurt uit een stapel een kaartje waarop stond wat zij aan hun situatie wilden veranderen, zoals 'Ik wil meepraten over wanneer ik bij mijn vader of moeder ben', of 'Ik wil dat mijn ouders minder ruzie maken'. Vervolgens legden ze die keuze uit en bespraken ze in de groep wat hen daarbij dwars zat en hoe ze het zouden kunnen oplossen.

De meer spelgerichte activiteiten werden minder positief beoordeeld; de jongeren vonden ze vaak kinderachtig. Bij het spel Emotiehints bijvoorbeeld moest de groep raden welk gevoel bij de situatie thuis een meisje uitbeeldde.

Ondanks hun redelijk positieve beoordeling van KIES vertelden de leden van het jongerenpanel dat ze eventuele echte problemen liever individueel zouden bespreken.

Ten slotte zeggen de meisjes dat zij acht KIES-bijeenkomsten in twee maanden veel vinden. Ze geven de voorkeur aan minder, maar wat langere bijeenkomsten. Ze vonden het vaak jammer dat de KIES-bijeenkomst al was afgelopen, omdat zij liever wat langer ergens over hadden doorgepraat. Omdat het jongerenpanel geheel uit meisjes bestond, blijft onbekend of en in hoeverre jongens dezelfde mening of ervaring zouden hebben.

Ervaringen van KIES-coaches

De onderzoekers bespraken de resultaten van de KIES-proef met de coaches. De aanwezigheid van de KIES-coaches en de onderzoekers op de scholen riep veel respons op en was vaak aanleiding tot gesprekken. Die gesprekken zijn de moeite waard, ook al vragen ze een behoorlijke tijdsinvestering. Daarnaast blijkt dat jongeren vaak wachten op een mogelijke deelname van bevriende leeftijdgenoten, zodat ze niet 'alleen' hoeven deelnemen. Het is daarom raadzaam om een lange periode uit te trekken voor de aanmelding. Wellicht werkt het ook goed om jongeren zelf in te zetten om andere jongeren te werven voor deelname aan KIES.

Hoewel de meisjes zeggen bepaalde activiteiten kinderachtig te vinden, hebben de KIES-coaches de indruk dat ze eigenlijk vooral huiverig zijn om zich in die activiteiten bloot te geven. Het lijkt hen meer tijd te kosten om zich veilig te voelen; ze zijn bezig met wat anderen van hen denken.

De KIES-coaches signaleren behoorlijke verschillen tussen jongere en oudere panelleden, in attitude en participatie. Mogelijk voelen jongere leerlingen – eerste- en tweedeklassers – zich meer op hun gemak als de KIES-groep weinig spreiding in leeftijd vertoont, en het programma dus gescheiden wordt aangeboden voor jongere- en ouderejaars. Dat is ook het advies van de ontwikkelaars van KIES, Nelly Snels-Dolron en Maaïke de Kort: zorg voor zoveel mogelijk ‘aansluitende’ leeftijden bij KIES-groepen in het voortgezet onderwijs.

Scheiding een zorg

Uit zowel de behoeftepeiling als het jongerenpanel komt naar voren dat veel jongeren na een scheiding in meer of mindere mate scheidingsleed ervaren. Veel jongeren zeggen behoefte te hebben aan, en open te staan voor, een vorm van ondersteuning. Toch is hulp zoeken of deelnemen aan een scheidingsgroep zoals KIES voor velen een drempel. De school, ouders en jongeren actief betrekken bij het zoeken van hulp, bijvoorbeeld via de verspreiding van folders en het instellen van aanspreekpersonen en -momenten, lijkt kans van slagen te hebben. Een KIES-coach zou bijvoorbeeld regelmatig op school aanwezig en aanspreekbaar kunnen zijn. Een spreekuur biedt een laagdrempelige manier om problemen aan te kaarten en informatie in te winnen.

De proef met KIES laat zien dat jongeren het contact met lotgenoten waarderen, en vooral behoefte hebben aan goede gesprekken waarin ze tips en ervaringen kunnen uitwisselen rond de scheiding, en onder begeleiding van de KIES-coaches kunnen werken aan goede oplossingen. Samen met de ontwikkelaars van KIES wordt bekeken of KIES op basis van de onderzoeksresultaten aangepast en verbeterd kan worden, om de cursus aantrekkelijker te maken voor jongeren in het voortgezet onderwijs, zodat het hulpaanbod beter aansluit bij de jongeren en hun zorgen over de scheiding verminderen.

Meer informatie over KIES is te vinden op www.kiesvoorhetkind.nl.

Verder lezen

- Amato, P. R. (2010), ‘Research on Divorce: Continuing Trends and New Developments’, in: *Journal of Marriage and Family*, jaargang 72, nummer 3, pagina 650-660.
- Broek, A. van den, Valk, I. van der, Doorn, M. van, Spruijt, E., Deković, M. en Meeus, W. (2013), ‘KIES voor het kind! Bevindingen van het effectonderzoek naar Kinderen In Echtscheiding Situatie (KIES) in de basisschoolleeftijd’, in: *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, jaargang 52, nummer 7/8, pagina 369-379.
- Kazdin, A. (1993), ‘Adolescent mental health: Prevention and treatment programs’, in: *American Psychologist*, jaargang 48, pagina 127-141.
- Laumann-Billings, L. en Emery, R.E. (2000), ‘Distress among young adults from divorced families’, in: *Journal of Family Psychology*, jaargang 14, nummer 4, pagina 671-687.
- Snels-Dolron, N. en De Kort, M. (2008a), *Theoriemap Training KIES-coach*. Vught, Bureau Klassenwerk.
- Snels-Dolron, N. en De Kort, M. (2008b), *Praktijkmap Training KIES-coach*. Vught, Bureau Klassenwerk.
- Spruijt, E. (2007), *Scheidingskinderen. Overzicht van recent sociaal wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor kinderen en jongeren*. Amsterdam, SWP.
- Surf, A. Le en Lynch, G. (1999), ‘Exploring young people’s perception relevant to counselling: A qualitative study’, in: *British Journal of Guidance and Counselling*, jaargang 27, nummer 2, pagina 231-243.
- Valk, I. van der (2008), *KIES voor het kind! Effectonderzoek naar het preventieve interventieprogramma Kinderen In Echtscheiding Situatie*. Utrecht, Universiteit Utrecht.
- Valk, I. van der en Spruijt, E. (2004), ‘De gevolgen van echtscheiding voor kinderen’, in: *JOOK, Jaarboek voor Ontwikkelingspsychologie, Orthopedagogiek en Kinderpsychiatrie*, jaargang 6, pagina 324-342.
- Valk, I. van der, Broek, A. van den, Doorn, M. van, Deković, M. en Meeus, W. (2013), *KIES voor het kind! Effectonderzoek naar het preventieve interventieprogramma Kinderen in Echtscheiding Situatie (KIES)* (in opdracht van ZonMw). Utrecht, Universiteit Utrecht.

Over de auteur(s)

- Inge van der Valk (i.e.vandervalk@uu.nl) is universitair docent en scheidingsonderzoeker bij Gedragwetenschappen: Jeugd & Gezin aan de Universiteit Utrecht.
- Marloes Muijselaar (m.m.l.muijselaar.uva.nl) is onderzoeker in opleiding bij de afdeling Pedagogiek, Onderwijskunde en Lerarenopleiding van de Universiteit van Amsterdam.
- Muriel van Doorn (murielvd@hotmail.com) was onderzoeker aan de Universiteit Utrecht en is nu docent toegepaste psychologie bij Fontys Hogescholen.
- Angela van den Broek (a_vdbroek@hotmail.com) is sociaal wetenschappelijk onderzoeker en werkt onder meer aan de Universiteit Utrecht.
- Saskia Wijsbroek (s.a.m.wijsbroek@uu.nl) is universitair docent bij Gedragwetenschappen: Jeugd & Gezin aan de

Universiteit Utrecht.

Wim Meeus (w.h.j.meeus@uu.nl) is hoogleraar Gedragwetenschappen: Jeugd & Gezin aan de Universiteit Utrecht en hoogleraar Ontwikkelingspsychologie aan de Tilburg University.

Maja Deković (m.dekovic@uu.nl) is hoogleraar Orthopedagogiek: Psychosociale problemen aan de Universiteit Utrecht.